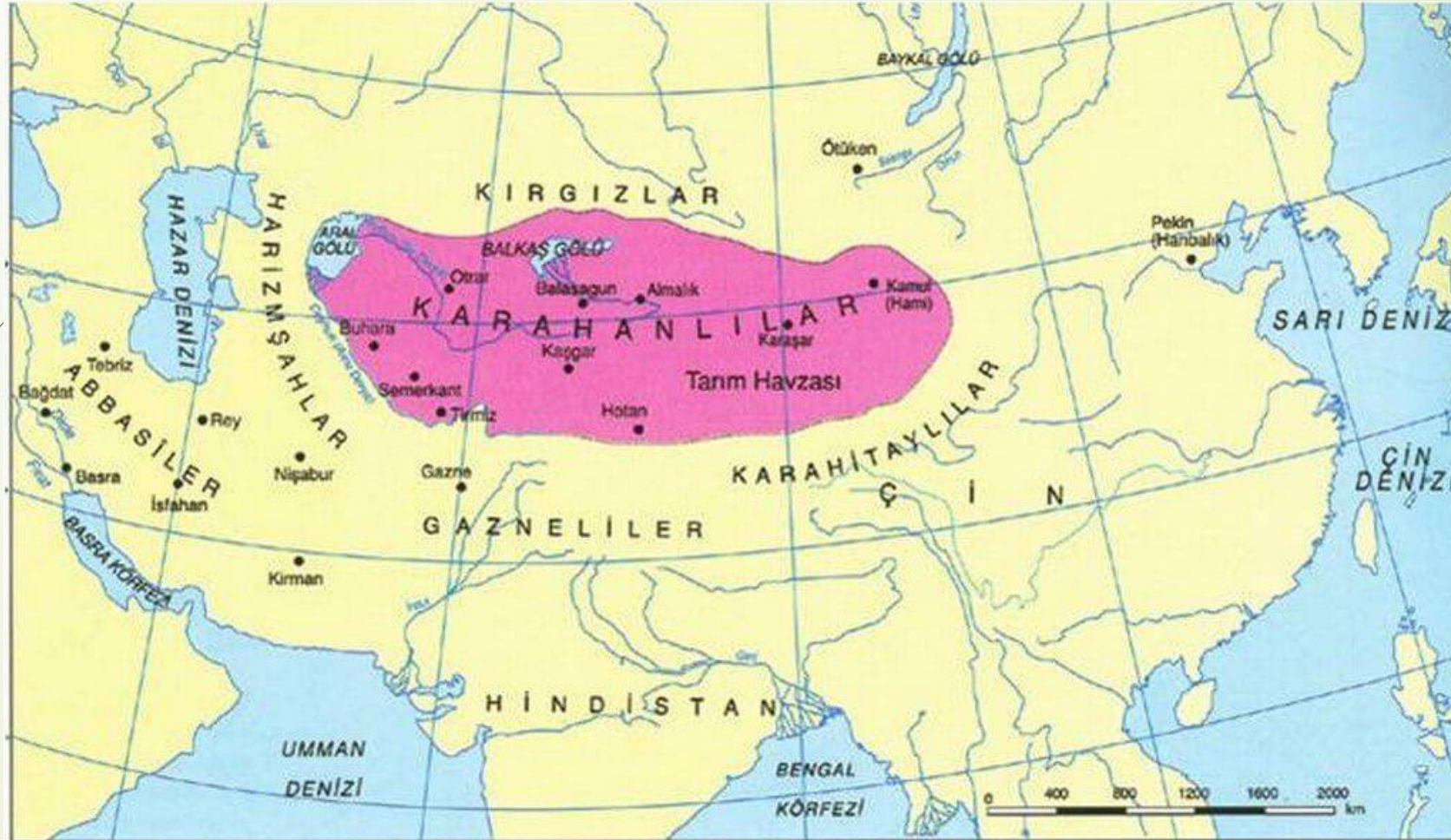

KARAHANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM

KARAHANLI DEVLETİ (840 – 1212)

-
-
- ❑ Karahanlılar adını ‘’kuvvetli’’ anlamına gelen ‘’kara’’ ünvanını yaygın olarak kullanmalarından dolayı almışlardır.
 - ❑ Uygurların Yağmalar koluna mensuptur.
 - ❑ İlk Karahanlı hükümdarı ise Bilge Kül Kadir Han’dır. Yöneticisi ve halkı Türk’tür.
 - ❑ 751 yılında Müslüman Araplar ve Çinliler arasında Talas Savaşı yapılmış ve Müslüman Araplar savaşı kazanmıştır. Böylece İslamiyet Türkler arasında yayılmaya başlamıştır.
 - ❑ Karahanlılar ise İslam dinini 944-945 yılları arasında hükümdar Saltuk Buğra Han döneminde benimsemiştir.
 - ❑ Halk arasında da İslam dini hızla yayılmıştır. Böylece Karahanlılar ilk Türk-İslam devleti olmak özelliği göstermiştir.
 - ❑ 1042 yılında devlet Doğu ve Batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Karahanlılar’ın siyasi ve askeri yönetim merkezi Balagasun, Kültürel merkezi Kaşgar’dır. Batı Karahanlılar’ın devlet merkezi önce Özkent sonra Semerkant olmuştur. (Öztürk, 2007: 42-43)

-
-
- ❑ İslam dinini benimsemeleri Karahanlılar'da birtakım değişim ve dönüşümü sağlamıştır. Çünkü İslam dininin benimsenmesiyle aslında yeni bir medeniyete dahil olmuşlardır.
 - ❑ Bu dönemde Türkler sözlü kültürden yazılı kültüre, göçebe yaşam tarzından yerleşik toplum düzenine geçmeye başlamışlardır. Böylece büyük bir değişim sürecine girmişlerdir.
 - ❑ Yerleşik hayatla beraber mimariden sanata, eğitimden bilime ve siyasete kadar tüm kurumlarda değişim meydana gelmiştir ve Harezm, Buhara, Taşkent, Semerkant, Balasagun, Merv, Sayram, Kaşgar, vb. merkezler, eğitim, bilim ve sanat merkezleri haline gelmiştir. (Doğan, 2010: 73)
 - ❑ Aynı zamanda Karahanlı Devletinin resmi dili Türkçe'dir. Ancak Uygur alfabesini kullanmışlardır.

Karahanlı Devletinde Eğitim

- Karahanlılar döneminde eğitim Türk-İslam kültürünün etkisi ile gelişmiştir.
- Bu dönemdeki eğitim kurumlarını yaygın ve örgün eğitim kurumları olarak ikiye ayırabiliriz.
- Örgün eğitim kurumları medreseler ve her mahallede olan mekteplerdir. Yaygın eğitim kurumları ise ribat, cami, mescit, kütüphane, tekke ve zaviyeler şeklinde sıralanabilir.

Camiler ve mescitler

- ❑ İbadet amaçlı kurulmuştur. Birlikte toplantıların yapıldığı, mahkeme işlemlerinin görüldüğü, ziyafetlerin düzenlendiği, alışveriş yapılabilen, eğitim ve öğretim faaliyetlerinin de yürütüldüğü mekanlardır. (Özkan 2017:12:12)
- ❑ İbadetten önce ve sonra Kuran ve ilahiler okunur, vaaz ve hutbeler verilir, kussas olarak adlandırılan hikayeciler tarafından dini ve ahlaki hikayeler anlatılırdı.
- ❑ Bu hikayeler halkın eğitiminde önemli bir rol oynamıştır.

Tekke ve Zaviyeler

- Tekkeler büyük yerleşim yerlerinde, zaviyeler ise küçük yerleşim yerlerinde kurulan kurumlardır.
- Belli yaşa gelen erkekler, bir tarikata girerek tekkeye yönelmiştir. Burada dil, edebiyat, müzik, sanat gibi eğitimler verilmiştir. Bu yönüyle medreselerden farklı bir işleve sahiptir.

Ribatlar

- ❑ İlk önce sınır güvenliği için kurulan yapılardır.
- ❑ Genellikle dört tarafı surlarla çevrili, içlerinde geniş bir avlusu bulunan, mescit, aşhane, yatakhane, hamam, şifahane, ayakkabıcı gibi birçok hizmet bölümünden oluşmaktadır.
- ❑ Bu yapılarda eğitim görmek isteyen kimsesiz öğrenciler için okul ya da derslikler de bulunmaktaydı.

Mektepler

- Okuma yazma başta olmak üzere temel bazı dini bilgilerin öğretildiği eğitim kurumlarıdır.
- Genelde bir caminin yanında yapılan bu kurumlara 6-7 yaşına gelen çocuklar alınır. Buraya devam eden çocuklar 4-5 yıl kadar burada okuma yazma başta olmak üzere temel dini bilgileri ve bazı pozitif bilgileri öğrenirler. Buradan sonra ilmini geliştirmek isteyenler medreselere devam etmişlerdir.

Medreseler

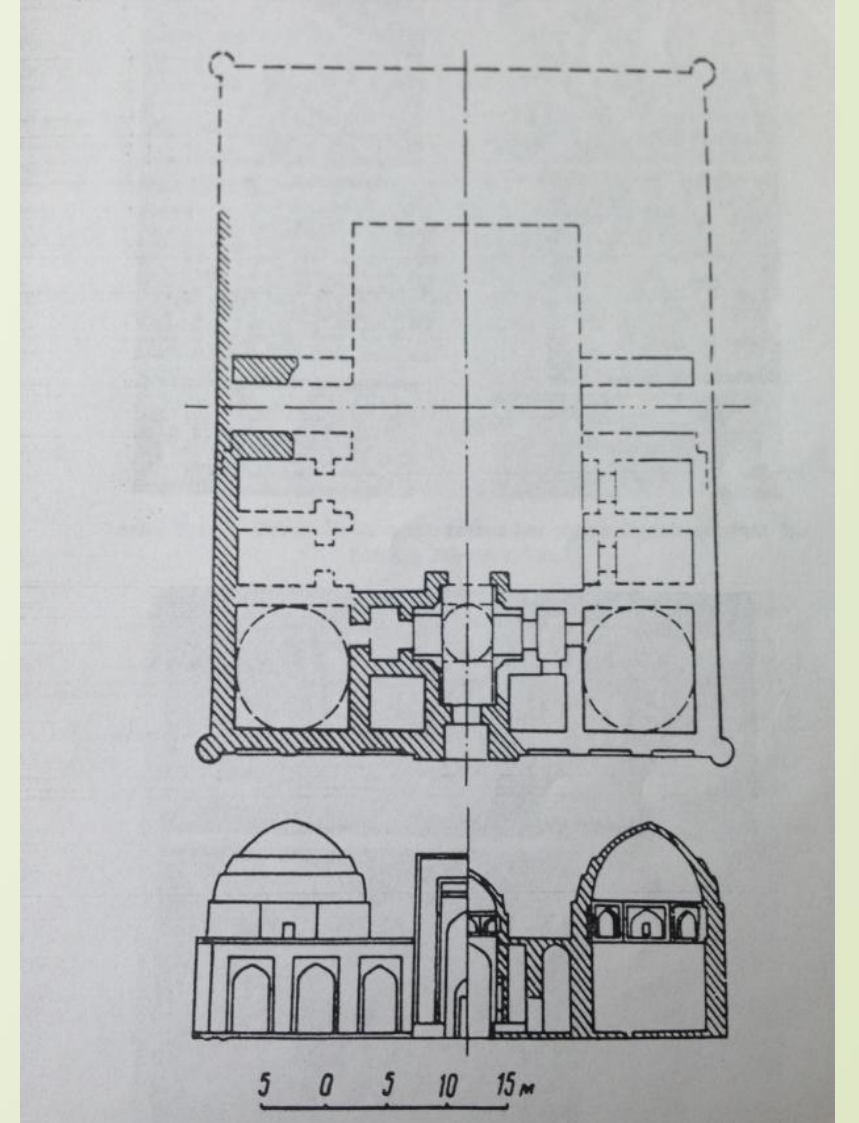
- İslamiyet'in eski dönemlerinde eğitim-öğretim camilerde verilmiştir. Ancak ibadet edilirken eğitim nedeniyle gürültünün ortaya çıkması, eğitim faaliyetlerinin artması ve çeşitlenmesi ile birlikte eğitim-öğretimin merkezi camilerden medreselere kaymaya başlamıştır. (Bilge, 1984: 1-2)
- Karahanlı devletinde, devlet ve halk arasındaki ilişkileri düzenleyecek memurlara hem de İslam dinini kabul etmiş insanların ihtiyaçlarını karşılamak için fıkıh bilginlerine ve fıkha dair eserlere ihtiyaç duyulmuştur.
- Aynı zamanda yeni Müslüman olan Türk boylarının inançlarını pekiştirmek, yeni dinleri ile çelişen eski inanışları kaybettirmek medreselerin bir diğer kurulma nedenidir.

-
-
- ❑ Medreseler Türk-İslam dünyasının ilkokuldan üniversiteye kadar eğitim öğretim uygulamalarının gerçekleştirildiği kurumlardır. (Özkan 2017:11)
 - ❑ Ülkenin önemli şehirlerinde medreseler kurulmuştur ve buradaki çalışmaları vakıflar aracılığıyla devam ettirilmiştir. Türk devletlerinde medreselerin ilk örnekleri Karahanlı Dönemine aittir (Özkan 2017:11).
 - ❑ Bu dönemde medreseler Semerkant, Buhara, Taşkent, Balasagun, Yarkent, Kaşgar, Belh, Nişabur, Gazne, Huttalan gibi şehirlerde kısa sürede yayılmış, bu şehirler ilim yuvasına dönüşmüş, halkın bilgi ve kültür düzeyinin artması sağlanmıştır.
 - ❑ Medreselerin mali giderleri vakıflar tarafından sağlanmıştır.

-
-
- “Medreselerde bu dönemde iki tür eğitim sürdürölmektedir:
 - 1. Ulûm ul Ava’il Darü’lilim medreseleri: Matematik, astronomi, fizik, gramer, felsefe, tıp gibi pozitif bilimlerin gerçekleştirildiğı medreseler.
 - 2. İslami ilimlerle, usul, fıkıh, hadis ile ilgili olan eğitimin yapıldığı medreseler.” (Cantay 1992:2)
 - “Farabî, Birûnî, İbnî Sina, İbnî Kesir, Balasagunlu Yusuf, Kaşgarlı Mahmut, Ahmet Yesevî gibi” dönemin önemli eğitimcileridir ve yazmış oldukları eserler ile bugün dahi insanlık fikrine tarihine ışık tutmaktadır (Akyüz 2012:21-22).

-
-
- Bu dönemde medreseler köylere kadar ulaşmıştır. Kaşgar şehrinde yüksekokul statüsünde “Medrese-i Sacae” açılarak Matematik, Yunan Felsefesi, Arapça ve Farsça olmak üzere yabancı diller, Astronomi, Longa, Tarih, Coğrafya, Tıp ve Psikoloji gibi bilim alanları tüm ayrıntılarıyla okutulmuştur.
 - Karahanlılar Dönemi’nde töreye dayalı eğitimin yerini İslamiyet’in de etkisiyle kurumsallaşma yani okullaşma almıştır (Çelenk 2008:370).

- Ortaçağ İslam Dünyası'nda ilk modern medrese Tamgaç Han İbrahim tarafından 1066 yılında Semerkant'ta açılmıştır. (Özaydın, Kamalov, Hunkan ve Cöhce, 2013: 124)

-
- Bu medrese diğer kurumlardan binanın yapısı, öğrenci yurdu, kütüphanesi, seçimle iş başına gelen yöneticileri, belirli yapıda oluşan ders programı, öğrenci bursları, hoca maaşları hususunda ayrılır. (Özaydın, Kamalov, Hunkan ve Cöhce, 2013: 124).
 - Medreselerin temel görevi, imam, müezzin, hatib, vaiz ve müftü gibi devletin gereksinimlerine cevap veren eğitimli insanların yetiştirilmesi yanında, yargı işlerinden sulama ve vergi meselelerine kadar pek çok alanda etkinliği olan kadılık, muhtesiblik, kâtiplik, tercümanlık, istihbarat, noterlik, elçilik, naiblik, valilik ve vezirliğe kadar devletin bürokrat alanındaki gereksinimlerine cevap vermektir.
 - Medreselerin kuruluşu ve yayılışının, devletin ve halkın ortak ihtiyaç duydukları bürokrat ve din adamları yetiştirme gereksiniminden kaynaklandığı söylenebilir (Özaydın, Kamalov, Hunkan ve Cöhce, 2013: 124)

Medrese Külliyesinin Fiziki Durumu

- Araştırma ve inceleme salonları
- Kuran'ın ve halkın Kuran okuması için bir derslik
- Genel konularda halkı eğitmek için bir derslik
- Bilim ve din yetkilileri için bir mescit
- Kuran öğretimi için bir kütüphane
- Külliye'nin bitişiğinde öğrenciler için bir yurt
- Meşhed

Medresenin İnsan Kaynağı

- **Kaim:** Resmi para birimine göre 2000 dirhem maaş alır. Kaimin ölmesi halinde yerine başka birinin atanması gerekir. Bu atamanın yapılması Müderris Fakih ile Semerkand'da fetva verme yetkisinde olan bilim insanlarının kararı ile olur. Seçimi yapacak biliminsanı bulunmuyorsa kaimin atanması Semerkand valisi tarafından yapılır. Atamayı hükümdarın yapması yasaktır.
- **Müderris Fakih:** Hanefi mezhebinden olmak zorundadır, aylık maaşı 300 dirhem olmak üzere yıllık 3600 dirhemdir.
- **Mutemet:** Para dağıtımından sorumlu kimsedir. Aylık maaşı 50 dirhem yıllık 600 dirhemdir.

-
-
- **Edep Öğretmeni:** Aylık maaşı 100 dirhem yıllık 1200 dirhemdir.
 - **Kuran Öğretmeni:** Aylık maaşı 125 dirhem yıllık 1500 dirhemdir.
 - **Dört Adet Kurra:** Meşhede Kuran okumak için onlara yıllık 3000 dirhem, yani her birine 750 dirhemdir.
 - **İki Adet Hizmetli (Ferraş ve Bevvab):** Medrese ve mescidin kapılarını açmak, kapamak, hasırları yaymak ve katlamak, eskimişse çöpe atmak, tuvaletleri temizlemek, sabah akşam gereken yerlerin kandillerini yakmak için iki hizmetliye yıllık 1200 dirhem, kişi başı 600 dirhemdir.
 - **Bekçi (Türbedar ve Kütüphaneci):** Tek kişi ya da iki kişi olması müderrisin takdirine bağlanmış olup, meşhette barınmak üzere medrese ve kütüphaneyi beklemek, bunlarla ilgili ihtiyaçları tespit edip bildirmek için yıllık maaşı 1200 dirhemdir.

Medresenin Daimi Gelir Kaynağı (Bütçesi)

- “Tamgaç Han İbrahim, Hz. Peygamberin “İnsanoğlunun üç eseri hariç ölümü ile eserleri de son bulur; kalıcı olan üç eseri: kendisinden sonra ona hayır dua edecek evladı, bıraktığı hayırlı eserler ve insanların yararı için bıraktığı ilim” hadisine binaen inşa ettirdiği medresesine hayri amaçlarla ona kalıcı gelir kaynağı olması için pek çok mülkünü vakfetmiştir.” (S. Bilhan, agm., s.117.)

Semerikand Soğd arşısındaki Mülklerin Gelirleri

- Dört avlulu bir han, beş ev, üç salon, üç koridor, beş teneffüs odasını içeren hanın tamamı
- Üç dükkân
- Sekiz küçük lojman ve küçük evler ve on beş koridor, on beş teneffüs odası, iki tuvalet binasını içeren hanın tamamı
- Dört dükkân
- Çift katlı bir ev ve üstünde ve etrafındaki muhtelif oda ve salonlar
- Erkekler Hamamı adı ile bilenen hamamın tamamı

Bütçenin Harcama Kalemleri (Maaşlar Dışında)

- Bakım ve onarım masrafları
- Hasır kamışlarının ve yazın hasırların kışın kenevir alınması
- Vakıf arazilerindeki ağaçlar
- Medrese, meşhed, mescit, öğrenci odaları ve tuvaletlerin kandillerinin yağı ve aydınlatma masrafları için 700 dirhem
- Medresenin suyuna yazın gerekli buz temini için 400 dirhem
- Medresede verilecek Ramazan ziyafetleri için 3350 dirhem
- Ramazanın son gecesi için alınacak kandil ve yakıt için 50 dirhem
- Kurban için 1000 dirhem büyükbaş 1000 dirhem küçükbaş hayvan masrafı
- Her aşure günü için 50 yoksulu giyindirmek ve aşure akşamı ziyafeti için 1000 dirhem

Medresede Eğitim ve Öğretim Programı

- Derslerin Hanefi mezhebine göre belirlenmesi zorunludur.

KAYNAKÇA

- Akyüz, Y. (2007). Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000-M.S. 2007). 11. Baskı, Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Bilge, M. (1984). İlk Osmanlı Medreseleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No, 3101, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Bilhan, Saffet, “900 Yıllık Bir Türk Öğretim Kurumu Buğra Han Tamgaç Medresesi Vakıf Belgesi”, AÜEBFD, XV, sa.2, Ankara, 1982, s.117-124.
- Cantay, G. (1992). Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara
- Çelenk, S. (2008). Türk Eğitim Tarihinde Laikleşme Süreci. İlköğretim Online, 7 (2), s. 370
- Çetin, A. (1999). İrfan Ordusunun Temelleri Türklerde Medreseler (Karahanlı, Selçuklu ve Beylikler Devri Medreseleri). *Dini Araştırmalar*, 2(5), 177-201.
- Doğan, İ. (2010). Türk Eğitim Tarihinin Ana Evreleri. Kurumlar, Kişiler ve Söylemler. Ankara. Nobel Yayıncılık, 1. Basım.
- İNCE, Z., & AYYILDIZ, Y. KARAHANLILAR DÖNEMİ, FARABİ VE İBNİ SİNA’NIN EĞİTİM ÖĞRETİM ANLAYIŞI EDUCATION APPROACH OF FARABI AND AVICENNA IN THE KARAKHANIDS PERIOD.
- Hunkan, Ö. S. (2014). ORTAÇAĞ SEMERKAND’INDA İLK MODERN TÜRK ÜNİVERSİTESİ: TAMGAÇ HAN İBRAHİM MEDRESESİ. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(08), 14-44.
- Özaydın, A., Kamalov, İ., Hunkan, Ö. S. ve Cöhce, S. (2013). İlk Müslüman Türk Devletleri. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını N0o: 2340, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1337, Web-Ofset Tes. 2. Baskı. Eskişehir.
- Özkan, S. H. (2017) Türk Eğitim Tarihi. <https://docplayer.biz.tr/47675433->
- Öztürk, C. (2007). Türk Tarihi ve Kültürü. Ankara: Pegem Akademi, 4. Baskı.
- Polat, S. (2015). KARAHANLI DEVLETİ’NDE EĞİTİM FAALİYETLERİ. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 1(1), 42-52.